

ΕΛΛΑΔΑ: ΒΙΑ, ΨΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΠΡΟΩΘΗΣΕΙΣ

Πρόσφυγες και μετανάστες/ριες ακόμη στερούνται ασφάλεια και άσυλο στα σύνορα της Ευρώπης

1. ΣΥΝΟΨΗ

Τον Απρίλιο του 2020 η Διεθνής Αμνηστία και πολλοί άλλοι/ες τεκμηρίωσαν πώς, εν μέσω κλιμακούμενων πολιτικών εντάσεων με την Τουρκία, η Ελλάδα χρησιμοποίησε συστηματικά «επαναπροωθήσεις» και διέπραξε άλλες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων για να αποτρέψει ανθρώπους να εισέλθουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Μήνες αργότερα, οι επαναπροωθήσεις συνέχισαν να καταπατούν σε τακτική βάση τα δικαιώματα μεταναστών/ριών και προσφύγων, παρά τις συστηματικές διαψεύσεις εκ μέρους των αξιωματούχων και χάρη σε ένα κλίμα ατιμωρησίας. Αυτή η έρευνα τεκμηριώνει 21 νέα περιστατικά επαναπροωθήσεων και άλλες παραβιάσεις που συνέβησαν μεταξύ Ιουνίου και Δεκεμβρίου 2020, με βάση τις μαρτυρίες 16 ατόμων. Η έκθεση αποδεικνύει –μέσα από τα όσα βίωσαν οι μάρτυρες και καθώς έρχεται να προστεθεί σε ένα σύνολο αδιάσειστων στοιχείων από διεθνή όργανα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, από οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών και από δημοσιογράφους– τη συνεχή, συστηματική χρήση αυτών των βάνουσων τακτικών από την Ελλάδα ως μια εδραιωμένη μέθοδο ελέγχου των συνόρων στην ξηρά και στη θάλασσα. Η έρευνα της Διεθνούς Αμνηστίας αναδεικνύει τη συχνότητα και την ομοιότητα των μοτίβων παραβιάσεων και επικεντρώνεται πρωτίστως στα χερσαία σύνορα μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας (στην περιοχή του Έβρου).

Τα ευρήματα της παρούσας έκθεσης, μαζί με τα συνολικά στοιχεία για το ζήτημα, καταδεικνύουν ότι η χρήση επαναπροωθήσεων από την Ελλάδα δεν μπορεί να θεωρηθεί απάντηση σε ασυνήθιστα συμβάντα ή ενέργειες κακόβουλων παραγόντων. Αντιθέτως, οι επαναπροωθήσεις αποτελούν την *de facto* πολιτική διαχείρισης των συνόρων που στηρίζεται στις συντονισμένες προσπάθειες πολλαπλών αρχών στην Ελλάδα. Οι επαναπροωθήσεις που τεκμηριώνονται από τη Διεθνή Αμνηστία σε αυτή την έκθεση αποκαλύπτουν ότι, προτού εκδιωχθούν με συνοπτικές διαδικασίες από την Ελλάδα πέρα από τον ποταμό Έβρο, τα άτομα υπήρξαν συχνά στόχοι περίπλοκων και συντονισμένων επιχειρήσεων σε όλη τη χώρα, οι οποίες αποσκοπούσαν στη μεταφορά τους σε σημεία κοντά στα χερσαία σύνορα κατά μήκος του Έβρου, ώστε να εκδιωχθούν.

Τα περιστατικά που τεκμηριώνονται σε αυτή την έκθεση είχαν όλα ως αποτέλεσμα εξαναγκαστικές επιστροφές οι οποίες παραβιάζουν το ελληνικό, το ευρωπαϊκό και το διεθνές δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επιπλέον, οι μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν για να αναχαιτιστούν, να συλληφθούν και να επαναπροωθηθούν μετανάστες/ριες και πρόσφυγες, οι οποίες περιλάμβαναν χρήση βίας και αυθαίρετης κράτησης, κακομεταχείριση και πιθανώς βασανιστήρια, συχνά ανέρχονταν σε παραβιάσεις από μόνες τους.

Οι πρακτικές της Τουρκίας, που τεκμηριώνονται στο πλαίσιο αυτής της έκθεσης, επίσης είναι συχνά προβληματικές. Ενώ οι χερσαίες δυνάμεις περιγράφονται κάποιες φορές να βοηθούν θύματα επαναπροωθήσεων από την Ελλάδα, η Διεθνής Αμνηστία τεκμηρίωσε περιστατικά φαινομενικής τιμωρίας εις βάρος προσφύγων και μεταναστών/ριών. Σε αυτά περιλαμβάνονται απειλές ή πράξεις βίας ή ακόμα και παράνομες επιστροφές στην Ελλάδα.

ΟΙ ΕΠΑΝΑΠΡΟΩΘΗΣΕΙΣ ΩΣ DE FACTO ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Σε όλες τις περιπτώσεις που τεκμηριώνονται, η Διεθνής Αμνηστία έχει διαπιστώσει ένα κοινό στοιχείο παραβιάσεων και αλληλουχίας γεγονότων που οδηγούν στις επαναπροωθήσεις. Στις επαναπροωθήσεις στην ξηρά, τα άτομα που κατέθεσαν τις μαρτυρίες τους περιέγραψαν ότι συνελήφθησαν σε ελληνικό έδαφος, συχνά κρατήθηκαν αυθαίρετα, και τελικά μεταφέρθηκαν πέρα από τον ποταμό Έβρο στην Τουρκία. Στην πλειονότητα των περιπτώσεων, περιέγραψαν ότι υπέστησαν ή ότι έγιναν μάρτυρες βίας στα χέρια εκείνων που διεξήγαγαν τις επιχειρήσεις επαναπροώθησης. Αυτή η κοινή περιγραφή υποστηρίζεται περαιτέρω από τα ευρήματα της οργάνωσης σε προηγούμενες έρευνες για το θέμα, όπως και από στοιχεία από άλλους παράγοντες που προαναφέρθηκαν.

Η οργάνωση έλαβε καταθέσεις που συνάδουν μεταξύ τους ως προς την περιγραφή του τρόπου διεξαγωγής των επιχειρήσεων επαναπροώθησης από άτομα που φαίνονται να ανήκουν στις δυνάμεις επιβολής του νόμου, με τη συχνή συμμετοχή ατόμων με πολιτικά ή χωρίς διακριτικά (χωρίς στολές ή αναγνωρίσιμα διακριτικά). Με βάση τις περιγραφές για την καταφανή συμπεριφορά τους, τον ρουχισμό, τις ενέργειες και τη συνεργασία με ανθρώπους που περιγράφονται ως ένστολοι κρατικοί υπάλληλοι, φαίνονται να εργάζονται σε συνεργασία με και/ή υπό τις εντολές των τελευταίων. Στην πλειονότητα των περιπτώσεων, τα θύματα είπαν στη Διεθνή Αμνηστία ότι οι υπήκοοι τρίτων χωρών με πολιτικά χειρίζονταν τα σκάφη που χρησιμοποιούνταν για τη μεταφορά τους στην αντίπερα όχθη του ποταμού.

Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων δεν δόθηκαν πληροφορίες που να υποδεικνύουν ότι στα άτομα, στα μέλη των οικογενειών τους ή στα άλλα άτομα στην ίδια ομάδα με αυτά παρασχέθηκε εξατομικευμένη εκτίμηση της ανάγκης τους για προστασία πριν από την επιστροφή τους, ακόμα και όταν δήλωσαν αυτή την ανάγκη ή επιχείρησαν να παρουσιάσουν αποδείξεις του τεκμηριωμένου καθεστώτος τους στην Ελλάδα. Όλοι/ες τους στερήθηκαν το δικαίωμά τους να ασκήσουν προσφυγή κατά της επιστροφής τους.

ΕΠΑΝΑΠΡΟΩΘΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΝΔΟΧΩΡΑ

Αντίθετα με την αντίληψη ότι οι επαναπροωθήσεις επηρεάζουν μόνο ανθρώπους στα σύνορα, η Διεθνής Αμνηστία τεκμηρίωσε τέσσερις περιπτώσεις ατόμων και (όταν ήταν παρόντα) των μελών των οικογενειών τους που τα συνόδευσαν, τα οποία συνελήφθησαν

στην ελληνική ενδοχώρα. Σε δύο από αυτές τις περιπτώσεις τα άτομα είχαν καταγεγραμμένο καθεστώς προστασίας στην Ελλάδα.

ΑΥΘΑΙΡΕΤΕΣ ΣΥΛΛΗΨΕΙΣ ΚΑΙ ΚΡΑΤΗΣΗ

Σε 12 περιπτώσεις από αυτές που τεκμηριώνονται, τα άτομα δήλωσαν ότι, προτού επαναπροωθηθούν, κρατήθηκαν σε χώρους κράτησης για περιόδους που κυμαίνονταν από λίγες ώρες έως περισσότερο από μία ημέρα, χωρίς πρόσβαση σε τηλεφωνήματα, δικηγόρους και χωρίς διαδικασίες καταγραφής. Η οργάνωση έχει καταλήξει στο συμπέρασμα ότι όλες οι αναφερθείσες συλλήψεις και κρατήσεις έλαβαν χώρα εκτός των αναγνωρισμένων νόμιμων διαδικασιών και πληρούν τον ορισμό της αυθαίρετης σύλληψης και κράτησης. Όλα τα άτομα που κατέθεσαν τις μαρτυρίες τους είχαν βρεθεί υπό κράτηση από άτομα τα οποία πίστευαν ότι είναι κρατικοί υπάλληλοι (συνήθως περιγράφονταν ως αστυνομικοί ή στρατιωτικοί εξαιτίας της εμφάνισης και της συμπεριφοράς τους) και/ή άτομα με πολιτικά που συνεργάζονταν με τα προηγούμενα.

Οι μαρτυρίες που συνέλεξε η Διεθνής Αμνηστία υποδεικνύουν ότι η Ελλάδα χρησιμοποιεί τόσο «επίσημους» όσο και «ανεπίσημους» χώρους κράτησης για να κρατά αυθαίρετα ανθρώπους πριν από τις επαναπροωθήσεις. Κάποια από τα άτομα που κατέθεσαν τις μαρτυρίες τους αναγνώρισαν τους χώρους κράτησής τους, όπως το τμήμα συνοριακής φύλαξης Τυχερού και έναν χώρο κράτησης στον Πόρο Έβρου. Εντός των εγκαταστάσεων, η μεγάλη πλειονότητα των ατόμων ανέφερε ανθυγιεινές συνθήκες και ορισμένες φορές συνθήκες υπερπληθυσμού, ενώ κάποιες φορές ανέφεραν έλλειψη καθαρού νερού ή τουαλέτες που δεν λειτουργούσαν.

ΒΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΞΕΙΣ ΠΟΥ ΑΝΕΡΧΟΝΤΑΙ ΣΕ ΒΑΣΑΝΙΣΤΗΡΙΑ ΚΑΙ ΑΛΛΗ ΑΠΑΝΘΡΩΠΗ Ή ΤΑΠΕΙΝΩΤΙΚΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ

Η χρήση βίας και άλλων πράξεων που θα μπορούσαν να συνιστούν βασανιστήρια ή απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση κατέχει περίοπτη θέση σε όλες τις περιγραφές των επαναπροωθήσεων. Η πλειονότητα των ατόμων με τα οποία συνομίλησε η Διεθνής Αμνηστία έγιναν μάρτυρες ή υπέστησαν τα ίδια βία. Οι αναφερθείσες κακοποιήσεις περιλάμβαναν χτυπήματα με ραβδιά ή γκλομπ, κλοσιές, γροθιές, χαστούκια και σπρωξίματα.

Τα θύματα περιέγραψαν ότι οι πιο βάνουσες πράξεις βίας ως επί το πλείστον συνέβησαν κατά την τελική φάση των επαναπροωθήσεων, συχνά στις όχθες του ποταμού. Κρατικοί υπάλληλοι, που περιγράφονται συχνά ως «κομάντο» ή «στρατιώτες», συνήθως υποδεικνύονται ως οι δράστες. Σοβαρά τραύματα, κάποια από τα οποία έχρηζαν άμεσης ιατρικής παρέμβασης, όπως κάταγμα στη σπονδυλική στήλη, στα χέρια και εκτεταμένοι μώλωπες, αναφέρθηκαν από όσους/ες επαναπροωθήθηκαν. Κάποιες πράξεις ίσως να έχουν παραβιάσει τις υποχρεώσεις της Ελλάδας για προστασία του δικαιώματος στη ζωή.

Έλεγχοι, κάποιοι εκ των οποίων με εκγύμνωση, επίσης αναφέρθηκαν. Οι μαρτυρίες που συνέλεξε η Διεθνής Αμνηστία περιγράφουν βίαιη μεταχείριση κατά τη διάρκεια των ελέγχων, άνδρες να διενεργούν σωματικούς ελέγχους σε γυναίκες και ελέγχους με εκγύμνωση –κάποιες φορές διά της βίας– ανδρών μπροστά στα μάτια γυναικών και παιδιών.

Η Διεθνής Αμνηστία πιστεύει ότι, εξαιτίας της σοβαρότητας της αναφερθείσας μεταχείρισης, της πρόθεσης να βλάψουν ή να ταπεινώσουν τα θύματα, και του πλαισίου στο οποίο συνέβησαν, οι τεκμηριωθείσες πράξεις βίας, καθώς και η χρήση και εκτέλεση των ελέγχων, παραβίασαν την απαγόρευση απάνθρωπης και ταπεινωτικής μεταχείρισης και θα μπορούσαν, σε κάποιες περιπτώσεις, να συνιστούν βασανιστήρια.

ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ

Η Διεθνής Αμνηστία θεωρεί ότι η Τουρκία επίσης παραβίασε τα δικαιώματα προσφύγων και μεταναστών/ριών στα σύνορα και τους/τις εξέθεσε σε κινδύνους. Η οργάνωση άκουσε τις μαρτυρίες ανθρώπων οι οποίοι δήλωσαν ότι καθώς επέστρεφαν από την Ελλάδα στην Τουρκία μέσω του ποταμού Έβρου, συμπεριλαμβανομένων περιπτώσεων μετά από επαναπροωθήσεις από την Ελλάδα, αντιμετώπισαν Τούρκους «ένστολους» που τους εξανάγκασαν ή επιχειρήσαν να τους εξαναγκάσουν να επιστρέψουν στην Ελλάδα ή σε μια νησίδα στον ποταμό. Στις νησίδες, σε κάποιες περιπτώσεις, οι τουρκικές αρχές φέρονται να αρνήθηκαν να διασώσουν άμεσα άτομα ή να τους επιτρέψουν να πατήσουν στην ξηρά. Σε μια περίπτωση, η Διεθνής Αμνηστία άκουσε ισχυρισμούς ότι μια μεγάλη ομάδα ανθρώπων, συμπεριλαμβανομένων πολλών μικρών παιδιών, κρατήθηκε αυθαίρετα σε μια τουρκική «στρατιωτική βάση», αφότου είχε επαναπροωθηθεί από την Ελλάδα, και οι στρατιωτικοί που επάνδρωναν τη βάση επιχειρήσαν να εξαναγκάσουν κάποια από τα άτομα της ομάδας να επιστρέψουν στην αντίπερα όχθη του ποταμού.

ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟΥΣΙΑ ΛΟΓΟΔΟΣΙΑΣ

Η συνήθης αποτυχία της Ελλάδας να διερευνήσει δεόντως τα συνεχή και συσσωρευόμενα στοιχεία για επαναπροωθήσεις και άλλες παραβιάσεις που περιγράφονται λεπτομερώς παραπάνω είναι ανήθικη. Η Ε.Ε. έχει επίσης επανειλημμένα αποτύχει να καταστήσει την Ελλάδα υπόλογη γι' αυτές τις παραβιάσεις, ενισχύοντας εντέλει την πρακτική αυτή και δίνοντας σιωπηρά, μέσω της απραξίας, την άδεια για να συνεχιστεί.

Τα θύματα πρακτικά εμποδίζονται να αναζητήσουν δικαιοσύνη ή να αναφέρουν παραβιάσεις για πολλούς λόγους, ανάμεσά τους η έλλειψη αποτελεσματικών ή προσβάσιμων μέτρων προσφυγής στην Ελλάδα και πέρα από αυτήν.

Ο «ελέφαντας στο δωμάτιο» είναι η αποτυχία της Ε.Ε. να συμβιβάσει τις δεσμεύσεις της για τα ανθρώπινα δικαιώματα με τον ρόλο της στον έλεγχο των συνόρων της Ελλάδας. Από τον χαρακτηρισμό της Ελλάδας ως «ασπίδας της Ευρώπης» κατά τη διάρκεια της βίαιης καταστολής προσφύγων και μεταναστών/ριών στα σύνορα το 2020 έως τις

αναποτελεσματικές και με βαριά καρδιά προσπάθειες να θεσπίσει λογοδοσία για τη Frontex, η Ε.Ε. έχει μέχρι τώρα αποτύχει να καταδικάσει αποφασιστικά τις επαναπροωθήσεις και άλλες βίαιες πρακτικές στα σύνορά της και να απαιτήσει ενέργειες για να εναρμονιστούν οι πολιτικές της Ελλάδας με τις ιδρυτικές αξίες της ίδιας της Ε.Ε.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ

Οι μαρτυρίες που συνέλεξε η Διεθνής Αμνηστία από θύματα, οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών και δικηγόρους αποτυπώνουν το πώς οι συστηματικές επαναπροωθήσεις όχι απλώς τραυματίζουν εκείνους/ες που τις υφίστανται αλλά συντείνουν στη δημιουργία και τη διατήρηση ενός κλίματος ατιμωρησίας και ανασφάλειας, που τροφοδοτείται περαιτέρω από την αποτυχία των αρχών να αναγνωρίσουν ή να διερευνήσουν αποτελεσματικά τις επαναπροωθήσεις, την απουσία αποτελεσματικών μέσων προσφυγής για τα θύματα και τη συνεχιζόμενη ποινικοποίηση των ΜΚΟ.

Η Διεθνής Αμνηστία καλεί την Ελλάδα να σταματήσει αμέσως όλες τις επαναπροωθήσεις από ξηρά και θάλασσα και να απέχει από αυτές στο μέλλον.

Η Ελλάδα θα πρέπει επιτέλους να αναγνωρίσει τη σοβαρότητα και την έκταση των πρακτικών επαναπροώθησης στη χώρα και να διερευνήσει τους ισχυρισμούς για παράνομες επιστροφές, αυθαίρετη κράτηση και βία εναντίον προσφύγων και μεταναστών/ριών.

Η Τουρκία θα πρέπει επίσης να σταματήσει όλες τις πρακτικές εξαναγκασμού ή πίεσης ατόμων να επιστρέψουν στην Ελλάδα ή άλλης έκθεσής τους σε κινδύνους.

Η Ε.Ε. και τα κράτη-μέλη της θα πρέπει να λάβουν κατεπείγοντα, αποτελεσματικά μέτρα για να διασφαλίσουν ότι η Ελλάδα θα σταματήσει να παραβιάζει τα δικαιώματα προσφύγων και μεταναστών/ριών στα σύνορά της. Αυτό θα πρέπει να περιλαμβάνει την έναρξη διαδικασιών περί παράβασης εναντίον της Ελλάδας και τη δημιουργία ενός αποτελεσματικού, ανεξάρτητου μηχανισμού παρακολούθησης για παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα σύνορα.

Υπό το φως των στοιχείων για συνεχιζόμενες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η Frontex θα πρέπει να θέσει σε ισχύ το Άρθρο 46 του Κανονισμού (Ε.Ε.) 2019/1986 με σκοπό την αναστολή ή τον τερματισμό των δραστηριοτήτων της στην Ελλάδα.